

PRIMERA PART

I honour you, Eliza, for keeping secret some things.

STERNE



I

(Una joia de valor)

En Vicenç ajudà el senyor Nicolau a pujar al cotxe. “Sí, senyor, com vostè mani”. Després pujà la senyora Teresa. Sempre ho feien així, primer ell, després ella, perquè a l’hora de baixar havien d’aguantar-lo entre tots dos. Era una manobra difícil i el senyor Nicolau necessitava molts miraments. Tiraren pel carrer de Fontanella i, al Portal de l’Àngel, tombaren a la dreta. Els cavalls anaven al trot i les rodes, negres i vermelles, acabades d’envernissar, giravoltaven, lleugeres, passeig de Gràcia amunt. El senyor Nicolau explicava a tothom que en Vicenç valia molt, que si no el tingués es vendria la berlina perquè no es fiaria de cap més cotxer. I com que el senyor Nicolau era generós, en Vicenç en treia molt de profit. Feia un dia rúfol; de tant en tant, entre dos núvols sortia un raig de sol esblaimat que no durava gaire. Tothom sabia, és a dir, el servei i uns quants amics, que el senyor Nicolau volia fer un obsequi a la senyora Teresa perquè quan

celebraren el mig any de casats li havia regalat un armari japonès de laca negra amb incrustacions de nacre i or preciós, però que no l'havia entusiasmada. Ell tingué una decepció: “Ja ho veig, no ho he ensopegat i costa un dineral; però, com que a mi m’agrada, me’l quedaré i a tu et regalaré una cosa que et faci més il·lusió.” Davant de la joieria Begú, en Vicenç aturà els cavalls, baixà del pescant i, mentre deixava el copalta damunt del seient, veié que la senyora Teresa obria la portella i saltava com una daina. Entre tots dos traqueren el senyor Nicolau del cotxe —“del meu armari”, com deia ell. Quiet al mig de la vorera, perquè quan baixava del cotxe li costava de posar-se dret, mirà dues o tres vegades a banda i banda, sense moure el cap, com si no sabés què havia de fer. A l’últim agafà el braç de la seva dona i molt a poc a poc entraren tots dos a la joieria.

Com que volien veure personalment el senyor Begú, un dels empleats els acompanyà fins al despatx. El senyor Begú era un home ben plantat, rosat de pell, amb els cabells arranats i les celles espesses. “¿Quin bon vent els porta?”, exclamà, tot aixecant-se, així que entraren. Feia temps que no els havia vistos i trobà que el senyor Rovira havia envellit molt: no devia haver pogut resistir les emocions del matrimoni. El senyor Rovira anà de dret al gra: “Voldria que ens ensenyés una joia, allò que se’n diu una joia.” S’havia assegut en una butaca amb el respall molt dret, que li reposava l’esquena, i pensà que se n’hauria de procurar dues d’iguals. La Teresa mirava les ungles del joier: impecables, ben tallades, lluent. Li donà un cop d’ull d’esquitllentes: devia tenir ben bé cinquanta anys, però semblava que acabés de

complir els quaranta, dret, elegant, amb el vestit fosc ratllat i una perla grisa al mig de la corbata. Havia agafat un llaipis per cada cap i els mirava somrient: “¿Quina mena de joia volen?” El senyor Nicolau mirà la Teresa, i la Teresa digué que, potser, una agulla de pit. Tenia arracades, tenia l’anell, els braçalets no li agradaven... El senyor Begú estirà un cordó i digué que li portessin les capsas dels fermalls, totes. Els ulls se n’hi havien anat cap a la Teresa; després mirà el senyor Nicolau amb una mirada que el desaparellava. Coneixia la història: que el senyor Rovira, a les seves velleses, s’havia casat amb una noia d’origen molt baix, i vés a saber què hi havia darrera d’aquells ulls que semblaven tan innocents i darrera de tanta bellesa. “Aquests matrimonis de vegades surten bé —pensà—, però val més no provar-ho.” No sabia què dir. El senyor Nicolau havia tossit un parell de vegades com si anés a morir-se; devia tenir una bona bronquitis, el pobre. “Massa tabac i massa licors.” Quan veié entrar l’empleat li semblà que li treien un pes de sobre. La primera capsas que obrí era plena d’agulles senzilles i el senyor Nicolau, gairebé sense mirar-les, li digué que ja les podia tornar a tancar. Volia una joia de valor. El senyor Begú obrí les altres capsas amb un somriure de satisfacció i mirà intensament el senyor Nicolau i la seva dona. La Teresa, que tota l’estona havia estat molt quieta, es tirà tot d’una endavant i agafà una rodona de robins entrellaçada amb dues rodones de diamants. Era una agulla bonica, però el seu marit la hi prengué dels dits amb una ganyota de menyspreu i la deixà damunt de la taula. Aleshores el senyor Begú anà fins a la caixa de cabals i en tragué un estoig de vellut negre. “És

la millor joia de la casa”, digué tot resseguint amb el dit un ram de flors de brillants gros com el palmell de la mà. La Teresa es quedà sense respiració i mogué el cap d’una banda a l’altra com si el que estava veient fos un somni i es volgués despertar. El senyor Nicolau havia tret l’agulla de l’estoig i la sospesava. “¿Vols dir que no és massa?”, sospirà la Teresa, sufocada de felicitat. Ell ni li contestà, i amb la veu una mica enrogallada digué al joier que fes el favor de clavar l’agulla a la solapa del vestit de la seva dona. Després, mentre la Teresa es mirava en el mirall d’una vitrina, el senyor Nicolau començà a comptar amb molta calma un feix de bitllets que anava posant ben ordenats damunt de la taula. El senyor Begú els acompanyà fins a la porta, “¡Que n’hi deu haver fet guanyar de diners, la borsa!”, pensava. Abans de donar-li la mà, el senyor Nicolau li preguntà on havia comprat la butaca del respatller dret. “Al carrer de la Palla, a casa d’un antiquari.” El senyor Nicolau li donà les gràcies i ell els digué que per molts anys. Tot pujant al cotxe, la Teresa pensà que aquella joia seria la seva salvació.

Al cap de dues o tres setmanes, un matí, la Teresa se n’anà de casa bastant d’hora. El seu marit feia un parell de dies que tenia un refredat molt fort. Li digué que havia d’anar a veure la modista i que no agafaria el cotxe perquè tenia ganes de caminar, de prendre l’aire: havia passat dos dies tancada, voltada de microbis i d’olor d’eucaliptus. ¿Es podia posar l’agulla? Volia que la modista quedés bocabadada. Aquell fermall, com deia el senyor Begú, era per fer quedar bé qualsevol home. “La gent que em miri, no pensarà ¡quina

senyora! sinó ¡quin senyor!” Ell, a dins del llit, rigué sense gaires ganes. La Teresa era una perla. L’havia coneguda veient-la passar de bracet d’una amiga, des de la terrassa del Liceu. La mare de la Teresa tenia una parada de peix a la Boqueria. Ell li ho havia explicat de seguida, un dia que anava sola i que ell, després de seguir-la una estona, li havia preguntat si podia acompanyar-la. S’anaven veient i aquell hivern la mare de la Teresa morí. Encara no feia un mes que l’havien enterrada, el senyor Nicolau preguntà a la Teresa si es volia casar amb ell: tot el que podia oferir-li era la seva fortuna, sabia de sobres que era vell i que cap noia no se’n podia enamorar. La Teresa li contestà que s’ho pensaria. Tenia un gran problema: un fill d’onze mesos, una relliscada com una casa. El pare es deia Miquel Masdéu, era casat i es guanyava la vida, entre altres coses, encenent i apagant fanals; però feia caure d’esquena. Així que el senyor Nicolau li demanà per casar-s’hi, la Teresa amagà la criatura a casa d’una seva tia i al cap d’uns quants dies digué que sí. “I la parada de peix, ja tomar vent!” De tot allò semblava que fes molt de temps i al capdavall no en feia gaire... El dia era dolç i el sol enamorava. La Teresa caminava com si tingués ales als peus. Al cap d’una estona es ficà en una entrada, es tragué l’agulla i la desà en el portamonedes. Estava nerviosa. Travessà la plaça de Catalunya a poc a poc. Si no se li calma-ven els nervis no li sortiria bé res del que anava a fer. I ho havia de fer per força. El seu marit, que era capaç de gastar-se una fortuna per fer-la lluir, li donava els diners amb comptagotes: un dia o altre s’adonaria que se li fonien de pressa. Però el que la preocupava més era que la tia Adela es

feia vella, es podia morir d'un dia a l'altre i, aleshores, ¿què? Al passeig de Gràcia es veia molt poca gent. En un dels aparadors de la joieria hi havia un collaret de perles de tres rengles, una mica grises, com aquella de la corbata del senyor Begú. La Teresa empenyé la porta i entrà.

La joieria estava mig a les fosques; potser era massa aviat. El jove de les capsas, que ja la coneixia, li somrigué. “Està de sort, senyora Rovira; el senyor Begú acaba d'arribar.” El senyor Begú, que devia haver-la vista per entre les cortines, sortí de seguida. “Quin honor, senyora Rovira; ¿vol fer el favor?” La Teresa el mirà amb una barreja de curiositat i d'angúnia i entrà al despatx. Damunt de la taula hi havia un llum amb el pàmpol verd que la deixava mig a l'ombra. Valia més així, protegida. Començà pel començament. Tragué el ram de brillants del portamonedes i el deixà al costat del llum. “Pensarà que m'ha saltat un brillant i que vinc a queixar-me.” Com que la Teresa no deia res, el senyor Begú li preguntà si hi havia alguna cosa que no anés bé. “¿Se li ha espatllat la tanca del ram?” “No; vinc perquè me'l compri.” El senyor Begú s'aixecà, s'acostà a una vitrina, féu mitja volta i tornà a asseure's. L'assumpte es presentava delicat; no sabia com començar. “Voldria fer-li una pregunta, però no goso... No tinc la més petita intenció d'ofendre-la.” Es tornà a aixecar, es passà la mà pels cabells i a l'últim es decidí: “¿Ho sap el seu marit?” La Teresa contestà de pressa: “No.” I mirant-lo amb ulls melosos afegí: “El meu marit no ho sap ni ho ha de saber mai.” El que ella volia era que ell, el senyor Begú, li comprés l'agulla, per menys del que havia costat, naturalment. El senyor Begú es fregà la galta i la mirà

una estona com si no l'acabés d'entendre. La Teresa li digué que necessitava diners. “Vostè i jo farem un tracte: m’ha de prometre que no exposarà aquesta joia ni la vendrà fins, diguem, d’aquí a dos o tres mesos, i que, abans de vendre-la, si la ven, en farà fer el dibuix.” El senyor Begú somrigué amb els ulls plens de malícia i la Teresa afegí: “¿Li anirien bé les dues terceres parts del que el meu marit va pagar? No li ho puc prometre, però és molt possible que tornem a comprar-la.” El senyor Begú deixà de somriure i agafà un talonari. La Teresa, amb un gest de la mà, l’aturà: “No, res de talons.” El senyor Begú li donà una mirada de complicitat: “Si ahir no se m’hagués fet tard per anar al banc m’hauria vist obligat a dir-li que tornés.” Obrí la caixa i en tragué un feix de bitllets. “¿Vol comptar-los?” “No cal, vostè dirà.” Aleshores, el senyor Begú, que en donar-li els bitllets li havia fregat les puntes dels dits amb suavitat, posà la joia dins d’un calaix de la taula. La Teresa s’aixecà i ell li agafà el braç delicadament. “¿Ens tornarem a veure?” Tot travessant la joieria, ella li contestà amb la veu molt natural: “Ès gairebé segur.”

Amb el portamonedes agafat per la tanca anà fins a la parada dels cotxes. Quan arribà a casa de la seva tia Adela, la veïna, que estava escombrant el replà, li digué que no hi havia ningú, però que la senyora Adela tornaria de seguida. Si volia esperar-la... La tia Adela es presentà al cap d’un moment, rebentada, amb un cistell a la mà i la criatura adormida al coll. Deixaren el nen en el llit i anaren al menjador. La Teresa li digué amb quatre paraules el que havia de fer: avisar en Miquel i donar-li aquells diners. Tragué el feix de bitllets

del portamonedes i n'agafà la meitat. "En Miquel s'afillarà el nen, ja n'hem parlat; la seva dona hi està d'acord." No sabia, és clar, que fos d'ell. En Miquel li havia explicat una història molt trista i molt complicada, i, com que ells no podien tenir criatures, l'havia convençuda. L'altra meitat dels bitllets la hi donaria quan el nen estigués batejat. "Jo li seré padrina, perquè quan sigui grandet em pugui venir a veure i jo pugui ajudar-lo: no vull tenir un fill perdut pel món." La tia Adela feia cara d'estar molt atabalada, però de tot li anava dient que sí. "Amb aquests diners en Miquel i la seva dona podran respirar una mica." És clar que en Miquel no s'havia portat bé; quan havia començat a festejar-hi no li havia dit que fos casat, però ella no era rancuniosa i d'en Miquel n'havia estat enamorada. La tia Adela li digué que no patís, que faria tot el que podria. "¿Vols anar a mirar com dorm?" El nen dormia com un àngel. A la Teresa no li acabava d'agradar perquè li semblava que tenia el nas una mica enlaire, com ella, però, així com el seu li feia gràcia, trobava que el del nen era lleig. L'acotxà bé. "Me'n vaig, tia, que tinc molta pressa." Al peu de la porta li donà diners: "Aquests són per a vostè" i li digué que estigués tranquil·la que mai no li faltaria res.

Necessitava trobar una farmàcia que no fos massa lluny de casa de la modista, perquè abans aniria a emprovar. N'hi havia una a la cantonada. Així que entrà a la saleta digué a les noies que enllestissin de seguida perquè no es trobava bé. Al cap de mitja hora, tot baixant l'escala, s'adonà que les mans li tremolaven. S'aturà a la vorera. "Amb una mica de sort tot anirà bé", pensà, i es deixà caure a terra mig re-

colzant-se a la paret. De seguida la voltaren unes quantes persones i un senyor l'ajudà a aixecar-se. A la farmàcia li feren olorar una ampolleta; ella digué que li havia rodat el cap: feia poc que era casada. El farmacèutic somrigué i li preparà un remei: “Prengui’n una punta de cullereta amb aigua cada dues hores.” El senyor que l’havia ajudada anà a buscar un cotxe. “Si no la molesta, l’acompanyaré.” “Em farà un gran favor.” La portera els veié arribar, era el que la Teresa volia, i l’ajudà a pujar l’escala. La Felícia li obrí la porta. “Si el senyor pregunta per mi, diguin-li que he arribat cansada, que no em trobo gaire bé.” I es ficà al llit de seguida. Al vespre, la Felícia li portà un vas de llet i li explicà que el senyor estava molt prostrat, però que quan havia sabut que ella s’havia hagut de ficar al llit havia enviat a buscar el metge. La Teresa s’espantà però no hagué d’inventar gaires coses: tenia el pols alterat i unes quantes dècimes de febre.

Els plors començaren bastant tard. Quan sentí la campaneta de la cambra de la senyora, la Felícia estava a punt d’adormir-se. Es posà la bata i, així que obrí la porta, la senyora, dreta davant del tocador, despençada i amb els ulls vermells, li preguntà si quan havia desat el vestit havia tret l’agulla de la solapa. La Felícia mai no perdia la calma: “¿Quina agulla?” “¿Quina agulla vol que sigui? La de brillants.” La Felícia li digué que no l’havia vista. S’havia endut el vestit, l’havia raspallat a consciència i com que hi havien quedat les taques del fang l’havia dut al tintorer; però la senyora podia estar segura que a la solapa no hi havia res. La Teresa es tapà

els ulls amb el mocador i arrencà a plorar. L'endemà, a primera hora, la Felícia anà a preguntar si havien trobat una agulla a la solapa del vestit de la senyora Rovira. La noia de la tintoreria li digué que no, que abans de fer netejar els vestits sempre els repassava per veure que no s'hi haguessin deixat res. “Me la devien prendre quan vaig caure —digué la Teresa amb una gran desesperació—; m'estimaria més haver-me mort.” La Felícia ho digué a en Vicenç, en Vicenç a la portera, la portera a l'adroguer; i la cuinera, quan anà a demanar els diners de la setmana al senyor Nicolau, li explicà que la senyora havia perdut l'agulla de brillants sortint de casa de la modista i que s'havia tornat mig boja del disgust. El senyor Nicolau, que estava més bé del refredat, anà a veure la Teresa i la trobà amb la cara blanca com un mort perquè no havia tancat els ulls en tota la nit i de tant dir que estava malalta ja es trobava malament de debò i estava ja convençuda que havia perdut l'agulla. El senyor Nicolau, assegut als peus del llit, li preguntà per què no li havia tingut confiança i no li ho havia explicat de seguida; i la Teresa, gairebé sense veu, digué que la hi devien haver robada quan s'havia desmaiada i que ell no podia imaginar el disgust que estava passant, com si l'haguessin ficada a l'infern, no pel valor de la joia, tot i que en tenia molt, sinó perquè era un obsequi que ell li havia fet, una prova d'estimació. I arrencà a plorar de cara al coixí. El senyor Rovira li agafà la mà i li digué que li sabia greu, és clar, però que no la volia veure trista i que hi posaria remei de seguida.

I quan estigué restablerta i amb una mica de color a les galtes, perquè era veritat que havia patit, un matí agafaren

el cotxe. De primer s'hi ficà el senyor Nicolau, ajudat pel Vicenç, perquè era vell i estava mig encarcerat i li costava Déu i ajut entrar i sortir de l'armari. Després pujà la senyora Teresa. El senyor Begú, quan els veié, hagué de fer un esforç per aguantar-se les ganes de riure. La Teresa li explicà el daltabaix de l'agulla i el senyor Nicolau, sense deixar-la acabar, li preguntà si en tenien una altra d'igual. "No; d'igual no en tinc cap, perquè era una joia única, però tinc l'esbós i, si vostès ho desitgen, la puc fer repetir. El més difícil serà trobar uns brillants tan perfectes com els que hi havia en el cor de les flors, però faré l'impossible, estiguin tranquils." I al cap d'un parell de mesos tornaren a la joieria. El senyor Begú tragué de la caixa de cabals un estoig violeta, folrat de setí blanc, i el deixà obert damunt de la taula. El senyor Rovira donà un feix de bitllets al joier, que, satisfet, tot clavant el fermall a la solapa del vestit de la senyora Rovira, digué mirant-la als ulls: "Ningú no diria que no és el mateix."

Aquella primavera Teresa Goday de Rovira apadrinà un nen una mica crescutet que no tenia mare, pobrissó, morta a l'hospital, de part. Explicà al seu marit que Miquel Masdéu era un obrer, que el coneixia de petita. En Masdéu era cosí germà de la mare que havia tingut la relliscada; el nen s'havia quedat sol i en Masdéu, com que amb la seva dona no tenien fills, havia decidit d'endur-se'l a casa. Un gran embolic. "iQuina bona gent!", digué el senyor Rovira, que no havia tingut ganes d'acompanyar la Teresa al bateig. En un racó de la sagristia, Miquel Masdéu, amb els ulls plens de llàgri-

mes, estrenyé la mà de la Teresa: “Gràcies: sigues feliç i que Déu t’ho pagui.” I mirà enlluernat, perquè les flames dels ciris el feien brillar molt, un ram de pedreria que la Teresa, casada amb un vell de diners, duia clavat a la banda esquerra del pit.

II

(Bàrbara)

Salvador Valldaura havia tancat els ulls mentre els violins anaven desgranant el primer tema de l'*allegro con brio*. Estava recollit, voltat d'aquelles onades que l'exaltaven i el deixaven gairebé sense respir. Quan després dels tres acords de l'orquestra el piano començà a repetir la frase inicial, obrí els ulls. A dalt de l'escenari, asseguda entre els primers violins, hi havia una noia amb un tros de punta que li penjava al capdavall de la faldilla. Aquell volant descosit era tan insòlit que es distraigué un moment de la música. Tornà a tancar els ulls i féu un esforç per concentrar-se. El piano anava perfilant el segon tema, el passava a l'orquestra i el reprenia amb més seguretat. Però ja no hi havia res a fer. "Per un dia que deixen tocar el violí a una noia..." ¿Com era que no se n'havia adonat de seguida? Abans de començar el concert s'havia distret llegint el programa i, després, quan fet el silenci l'orquestra havia atacat les primeres notes, a penes li havia vist el braç